

jednotlivých zkoumaných stavebních konstrukcí. Poněkud méně prostoru věnoval Hložek zhodnocení vazeb mezi samotnými hrady, předhradími a okolním vesnickým osídlením, což ale nebyl primární cíl práce.

Na škodu publikace je, že autor nevyužil možnost komparace použitých dokumentačních postupů (3D vizualizací, geofyzikální prospekce) nejen s dalšími současnými metodami (např. leteckým laserovým skenováním, klasickým a infračerveným leteckým snímkováním), ale ani se staršími typy kartografických a ikonografických pramenů (historických mapových podkladů a vedut). Zjevně to nedovolil omezený rozsah obrazové přílohy, která je jinak poskládána smysluplně a jednotlivé zkoumané lokality alespoň základně ilustruje a přibližuje.

Celkové hodnocení publikace je rozhodně kladné. Práce ukazuje dobrý způsob prezentace řady drobnějších výzkumů ve smysluplném celku, v němž mohou být lépe ukázány jak prvky unikátní a atypické, tak společná a obecná pravidla vzniku a vývoje jednotlivých lokalit.

FILIP VELÍMSKÝ

Josef UNGER, *Člověk ve středověku. Svědectví archeologických pramenů*, Společnost experimentální archeologie, [Hradec Králové] 2012

64 s., ISBN 978-80-905374-0-8

Vysokoškolská skripta patří k literárním žánrům, který už – přinejmenším v oblasti historických věd – pomalu vymizel. Důvodem je současný stav a organizace vysokoškolských pracovišť, časová náročnost přípravy a v neposlední řadě minimální, či dokonce žádné ocenění ani finanční, ani bodové. Čestnou výjimku představuje publikační řada Panorama sociální a kulturní antropologie, vydávaná Přírodovědeckou fakultou Masarykovy univerzity v Brně. O podobný publikační počín se pokusila i univerzita v Hradci Králové, která v roce 2008 vydala skriptum *Archeologie středověku. Odras života lidí v archeologických pramenech* z pera Josefa Ungera a o rok později *Raně středověká archeologie v Čechách: úvod do studia* od Michala Lutovského (viz SMB 2, 2010, s. 335–336). Bohužel, těmito počiny prozatím učební pomůcky v oboru archeologie skončily. Vzhledem k velké poptávce po podobných textech a k naprosto tému rozzebrání nákladu přistoupil Josef Unger

k novému vydání svého skriptu, a to v přepracované a rozšířené podobě. Vydání se ujala Společnost experimentální archeologie při hradecké univerzitě (místo vydání však není nikde v publikaci uvedeno), jako první (a zatím jediný) svazek ediční řady Popularizace archeologie.

K psaní skriptu lze v zásadě přistoupit dvěma způsoby: buď čtenáři předložit kompaktní, systematicky uspořádaný text, který obvykle odpovídá struktuře příslušného kurzu, nebo jakýsi rozcestník, který studenta jednoduše nasměruje k dalšímu samostatnému studiu. Josef Unger pro svůj učební text zvolil druhý způsob, a lze říci, že poměrně úspěšně.

V úvodní kapitole definuje svůj přístup jako archeologickou antropologii; na důkladnou definici tohoto termínu však publikace neposkytuje dost prostoru, je otázkou, zda se při zvoleném konceptu může vůbec projevit. Následuje stručný popis archeologických metod, soupis základní literatury, periodizace středověku, přírodní rámec České republiky a stručný historický přehled od 6. do přelomu 15. a 16. století.

Hlavní částí publikace je kapitola sedmá – Člověk ve středověku, podrobně rozčleněná až do čtyř úrovní. Postupně rozebírá středověké zemědělství, vesnické osídlení, řemeslníky, horníky, hutníky, budovatele hradisek, obyvatele měst, duchovní, žáky a učitele, velmože včetně problematiky šlechtických sídel, stavitele hradů, panovníky, vojáky, moravské bratry a židy. Skladba a rozsah jednotlivých kapitol jsou poněkud nevyrovnané (např. zemědělství je věnováno 20 podkapitol a 16 stran, městům jen 4 strany, hutníkům, horníkům, moravským bratrům nebo židům po jedné straně), do značné míry je to však způsobeno i stavem výzkumu.

Každá podkapitola začíná krátkým přehledem dané problematiky, za níž následuje výběr typických lokalit s jejich stručným popisem a odkazy na další literaturu. Na tomto místě se však musíme pozastavit nad výběrem konkrétních lokalit – klíč k jejich výběru není vždy zcela jasný. V části věnované zemědělství jsou uvedeny prakticky všechny archeologicky zkoumané vesnice, z měst jsou uvedeny Břeclav-Pohansko (!), Hradištiko u Davle, Most, předměstí v Sezimově Ústí a městiště Radkov a Děčín. Čtenáři tak uniká dominantní oblast současné archeologie (výzkumy v centrech velkých měst) – proč nejsou uvedeny např. Praha, Brno nebo Olomouc? Podobně u výzkumu církevních staveb jsou v podkapitole Farní duchovní uvedeny lokality Praha, biskupský palác a biskupský hrad v Melicích. Ani jeden příklad přitom nelze pokládat za reprezentativní příklad lokality spojené s farním duchovenstvem, zejména pokud

zde není ani jeden výzkum městského nebo vesnického kostela. U šlechtických sídel pozorujeme jasnou preferenci moravských lokalit (včetně drobných hrádků a tvrzí), zatímco české prostředí je zastoupeno pouze Bedřichovým Světcem, tvrzí v Čimicích, manským domem na Křivoklátě a Sionem. Podobné námitky bychom mohli vznášet i u dalších kapitol; na druhou stranu je třeba přiznat právo volby lokalit čistě na autorovi.

I bez ohledu na uvedenou disproporčnost ve výběru lokalit lze konstatovat, že čtenář získá poměrně slušnou představu o podobě středověkých Čech a Moravy z pohledu archeologie. Význam knihy je o to větší, že – jak se zdá – bude opět na dlouhou dobu jediným dostupným učebním textem svého druhu.

MARTIN ČECHURA

REGIONALIA

Kniha o Rajhradě. Dějiny města od nejstarších dob, edd. Karel ALTMAN – Ivo DUREC, Město Rajhrad, Rajhrad 2014

414 s., ISBN 978-80-260-5803-8

Jen málo lokalit se mohlo již v polovině 19. století pochlubit tak důkladnou monografií o svých dějinách, jakou zpracoval Beda Dudík o Rajhradu. V rozsahu a míře podrobnosti nebylo Dudíkovo dílo dosud překonáno a již z tohoto důvodu je třeba přivítat nový pokus o zpracování dějin města a zdejšího kláštera. Publikace je členěna na několik oddílů. Začíná, snad až staromilsky, nejprve přiblížením přírodních podmínek regionu a představením místní fauny a flóry. Následuje popis vývoje oblasti v pravěku (D. Zapletalová, D. Parma), po něm přehled dějin Rajhradu ve středověku, kterému budou věnovány následující odstavce (D. Zapletalová, J. Mitáček), dále pak vývoj v raném novověku (P. Kocman) a v moderní době (I. Durec, K. Altman, P. Rubeš). Za zmínku stojí, že dějiny města jsou pojednány až do současnosti, tj. do roku 2014.

Rajhrad (po většinu středověku alespoň pro písemné prameny platí, že Rajhrad rovná se benediktinský klášter) vstupuje do dějin dvěma údajnými listinami Břetislava I., hlásícími se do let 1045 a 1048. Jde o falza 13. století, o relevantnosti jejichž výpovědi se dodnes vedou spory. Již

v Dudíkově díle byly nastíněny možné kořeny Rajhradu v době velkomoravské. Dana Zapletalová soudí, že v katastru Rajhradu byl přibližně ve druhé polovině 9. století východně od dnešního města postaven hrad, jehož existence se zřejmě odrazila v názvu obce. Autorka dále sumarizuje výsledky archeologického bádání, které tradicionalistům přinášejí zklamání: velkomoravský kostel, předpokládán již Alexiem Habrichem i Bedou Dudíkem a zvěčněný v moderním falzu Antonína Bočka, se totiž odkrýt nepodařilo. Zapletalová shrnuje kontext vývoje české a moravské rané středověké církve a odmítá představu, že by se na dějinách Rajhradu mělo podepsat soupeření latinského a církevněslovanského kléru. Na základě archeologických svědectví argumentuje pro násilný zánik rajhradského hradiště někdy v období spojeném s pádem Velké Moravy. Autorka také vyjadřuje svou důvěru ve výpověď zmíněných pseudobřetislavských falz, na která pohlíží jako na fixátora paměti o dějinách hradiště. Do listin podvržených ve 13. století se tak (nejen) podle jejího soudu promítly starší pamětní zápisy uchovávané v klášteře, které však ve své době již neměly právní relevanci. Na tomto základě se pak kriticky vyslovuje proti tezi Libora Jana, že Rajhrad byl nejprve založen jako kolegiátní kapitula a až pozdějším vývojem se stal klášteřem benediktinským. Naopak podle Zapletalové nejstarší vývoj rajhradské komunity odpovídá soudobým tendencím gorzského reformního směru.

Zapletalová se dále zabírá majetkovým zájemem kláštera, k čemuž opět existuje nečetná, či přesněji sporná pramenná základna. Autorka v tomto ohledu konstatuje, že Rajhrad po celý středověk patřil k nejmenším moravským klášterům, správně ovšem upozorňuje, že i přesto představoval pro majetné břevnovské opatství, které si nad Rajhradem nárokovalo svrchovanost, zřejmý význam. Zapletalová se věnuje také architektuře rajhradského kláštera, byť máme kvůli barokizaci o románské a gotické etapě jen kusé informace. Kriticky se vymezuje vůči tezi o poškození Rajhradu Mongoly v roce 1241, údaj o vysvěcení chrámu z roku 1247 interpretuje tak, že bazilika mohla být teprve dostavěna. Autorka se také zabývá výtvarnou výzdobou a mobiliářem kláštera včetně knihovního fondu a líčení vývoje kláštera dovádí až do konce 17. století. Poněkud překvapí informace, že se Rajhrad za husitských válek stal azylem bratří nejen z Břevnova, ale také z Broumova. Ten však, pokud víme, byl přímo ohrožen jen jednou v roce 1421 a husitské obležení přečkal úspěšně. Po zbytek 15. století (a dále v raném novověku) se pak Broumov stal zástupným sídlem břevnovských opatů.